

Archeologienota

Schilde Turnhoutsebaan 272-278 en Kerkelei 10-16

Resultaten

COLOFON

Titel

Archeologienota Schilde Turnhoutsebaan 272-278 en Kerkelei 10-16

Auteurs

Marleen Arckens & Jan De Beenhouwer

Plaats en datum

Wijnegem 13 januari 2021

Fodio Rapport Folio 82

Wettelijk Depot D/2021/13.1792/2

Projectcode

2020L258

Uitvoerder

Fodio

Turnhoutsebaan 277

B-2110 Wijnegem

fodio@fodio.be

erkend archeoloog: Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067

Kaft

Orthofotomozaïek middenschalg winter 2020 © Geopunt

© Fodio.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of op enige wijze hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze.

Inhoud

Samenvatting	5
1 De resultaten van het bureauonderzoek.....	6
1.1 Beschrijvend gedeelte.....	6
1.1.1 Administratieve gegevens	6
1.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt	8
1.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling	14
1.1.4 Werkwijze.....	15
1.2 Assessmentrapport	16
1.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied.....	16
1.2.2 Historische situering.....	20
1.2.3 Archeologische situering.....	25
1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied.....	27
1.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed.....	29
Bibliografie.....	30
Figurenlijst	31
Archeologische periodes in Vlaanderen	32

Samenvatting

Het onderzoeksgebied is gelegen aan de Turnhoutsebaan 272-278 en Kerkelei 10-16 in Schilde. Het heeft een oppervlakte van 4757 m². Grenzend aan de Turnhoutsebaan en de Kerkelei is het bebouwd. Op het achterplan is het ingericht als tuinzone. Alle bestaande bebouwing met een oppervlakte van 899 m² zal worden gesloopt. Ter hoogte van de Kerkelei 12 - 16 worden meergezinswoningen opgetrokken verdeeld over twee bouwvolumes. Tegen de westelijke grens van het onderzoeksgebied wordt een bouwvolume opgetrokken waarin kantoren of diensten worden gevestigd. De gebouwen worden voorzien van een ondergrondse parkeerkelder met een oppervlakte van 2355 m². De onderkant van de vloerplaat van de kelder zal een diepte van 3,24 m -mV bereiken. Ook ter hoogte van Turnhoutsebaan 278 wordt een nieuw bouwvolume voorzien voor het vestigen van handel. Dit bouwblok wordt gefundeerd op volle grond. Onder het bouwvolume dat grenst aan de Turnhoutsebaan wordt een doorrit voorzien die toegang geeft tot parkeerplaatsen en de inrit naar de parkeerkelder en die ook doorgang biedt naar de Kerkelei. De geplande werken zullen over de volledige oppervlakte van het onderzoeksgebied met grote zekerheid het relevant archeologisch niveau bereiken en vormen een bedreiging voor eventueel in de bodem bewaard archeologisch erfgoed.

Het onderzoeksgebied ligt centraal op het interfluvium tussen de Zwanebeek in het noordwesten en de Kleinebeek in het zuidoosten. Beide waterlopen stromen op een afstand van ca. 1000 m van het onderzoeksgebied. Op de quartairgeologische kaart bevinden zones met fluviatiele afzettingen die dateren van het holoceen zich op eenzelfde afstand en zijn te situeren in de valleien van de Zwanebeek en de Kleinebeek. Het projectgebied bevindt zich niet in een gradiëntzone en ook niet op de overgang van hoger gelegen droge gronden naar lager gelegen natte zones. De kans op het aantreffen van een steentijd artefactensite als laag ingeschat.

Op basis van de topografische ligging en het historisch landschapsgebruik wordt het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied als hoog ingeschat voor sporen gaande van het neolithicum tot de late middeleeuwen/ begin nieuwe tijd. De eventuele bewaring onder de antropogene humuslaag van grondsporen uit deze periodes is afhankelijk van de mate waarin het oude loopvlak is opgenomen in de oudste akkerlagen.

De sequentie van historische cartografische bronnen van het derde kwart van de 18de eeuw tot het einde van de 20ste eeuw maakt duidelijk dat het onderzoeksgebied in deze periodes bebouwd was aan de zijde van de Turnhoutsebaan vanaf het einde van de 18de eeuw en aan de Kerkelei vanaf het derde kwart van de 20ste eeuw. Gezien de bestaande bebouwing voorzien is van kelders, worden van bewoning uit de nieuwe tijd of ouder geen resten meer verwacht op die plaats.

Voor de tuinzones kan niet worden uitgesloten dat er archeologisch erfgoed bewaard bleef dat dateert van het neolithicum tot de late middeleeuwen/nieuw tijd. Verder archeologisch vooronderzoek wordt aanbevolen.

I De resultaten van het bureauonderzoek

I.1 Beschrijvend gedeelte

I.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode		2020L258
Erkend Archeoloog		Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067
Actoren		Marleen Arckens OE/ERK/Archeoloog/2016/00142 veldwerkleider
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Schilde
	Deelgemeente	
	Site	Turnhoutsebaan 272 -278 en Kerkelei 10-16
Kadastrale gegevens		Schilde Afd. 2, Sectie C, 5K, 4N, 4M, 2N, 3W2, 12B4, 12W2, 12C4, 3X2, 3T2, 3V2
Oppervlakte onderzoeksgebied		4789 m2
Oppervlakte bodemingreep		4712 m2
Bounding box	punt 1 (NW)	x164855.86 y214469.22
	punt 2 (ZO)	x164964.65 y214414.21
Kadastraal percelenplan		Fig. 1
Topografische kaart		Fig. 2
Afbakening verstoorde zones		geen
Binddatum onderzoek		6 januari 2021
Einddatum onderzoek		13 januari 2021

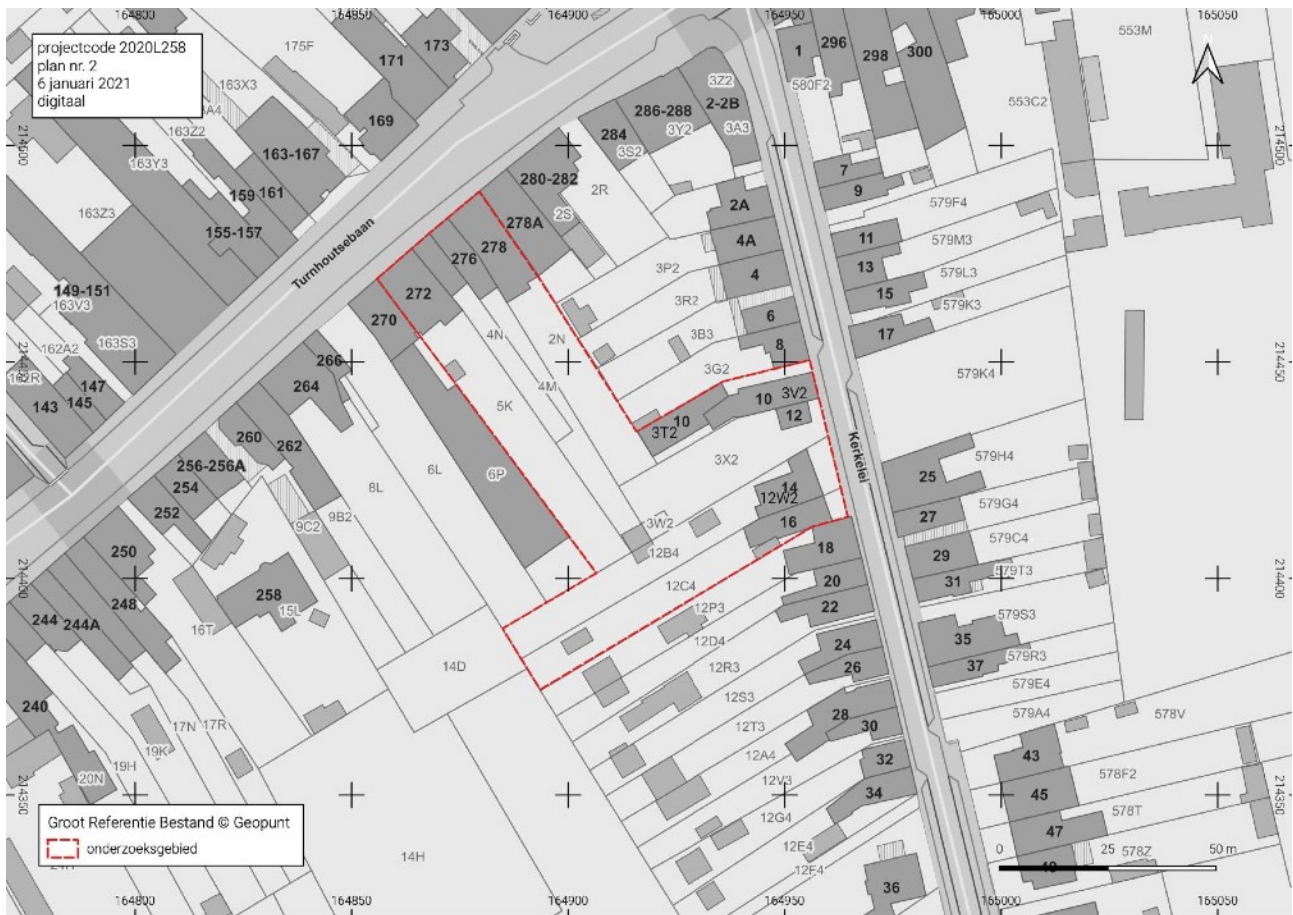

Fig. 1 Situering van het projectgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt

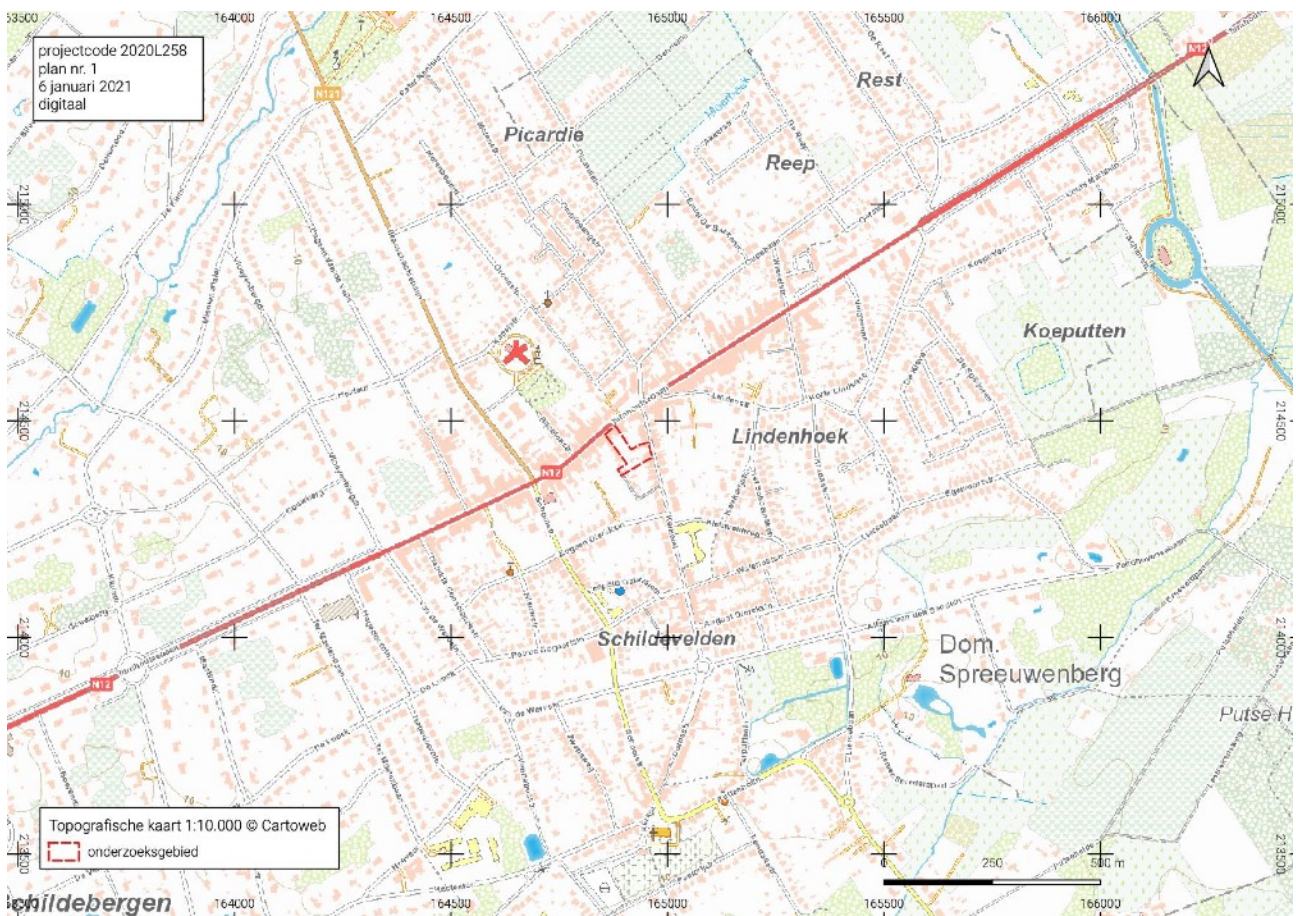

Fig. 2 Situering van het projectgebied op de topografische kaart 1:10.000. © Cartoweb

1.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt

Criteria uit het Onroerenderfgoeddecreet die aanleiding geven tot het opmaken van de archeologienota

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor het uitvoeren van stedenbouwkundige handelingen. De wetgeving met betrekking tot archeologie omvat enerzijds het Onroerend Erfgoed-decreet van 12 juli 2013 en anderzijds het Onroerend Erfgoed-besluit van 16 mei 2014, die voor archeologie in werking traden op 1 juni 2016, gewijzigd op 18 juli 2017 en 4 juli 2018 en 14 december 2018.

Overwegend dat

- een omgevingsvergunning vereist is,
- het onderzoeksgebied zich niet bevindt in gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt,
- het projectgebied zich niet volledig of gedeeltelijk situeert in een beschermde archeologische site,
- het onderzoeksgebied zich niet volledig of gedeeltelijk bevindt in een beschermde of vastgestelde archeologische zone,
- het perceelsoppervlak groter is dan 3000 m²,
- de geplande bodemingreep groter is dan 1000 m²

dient een archeologienota bij de aanvraag tot omgevingsvergunning te worden gevoegd.

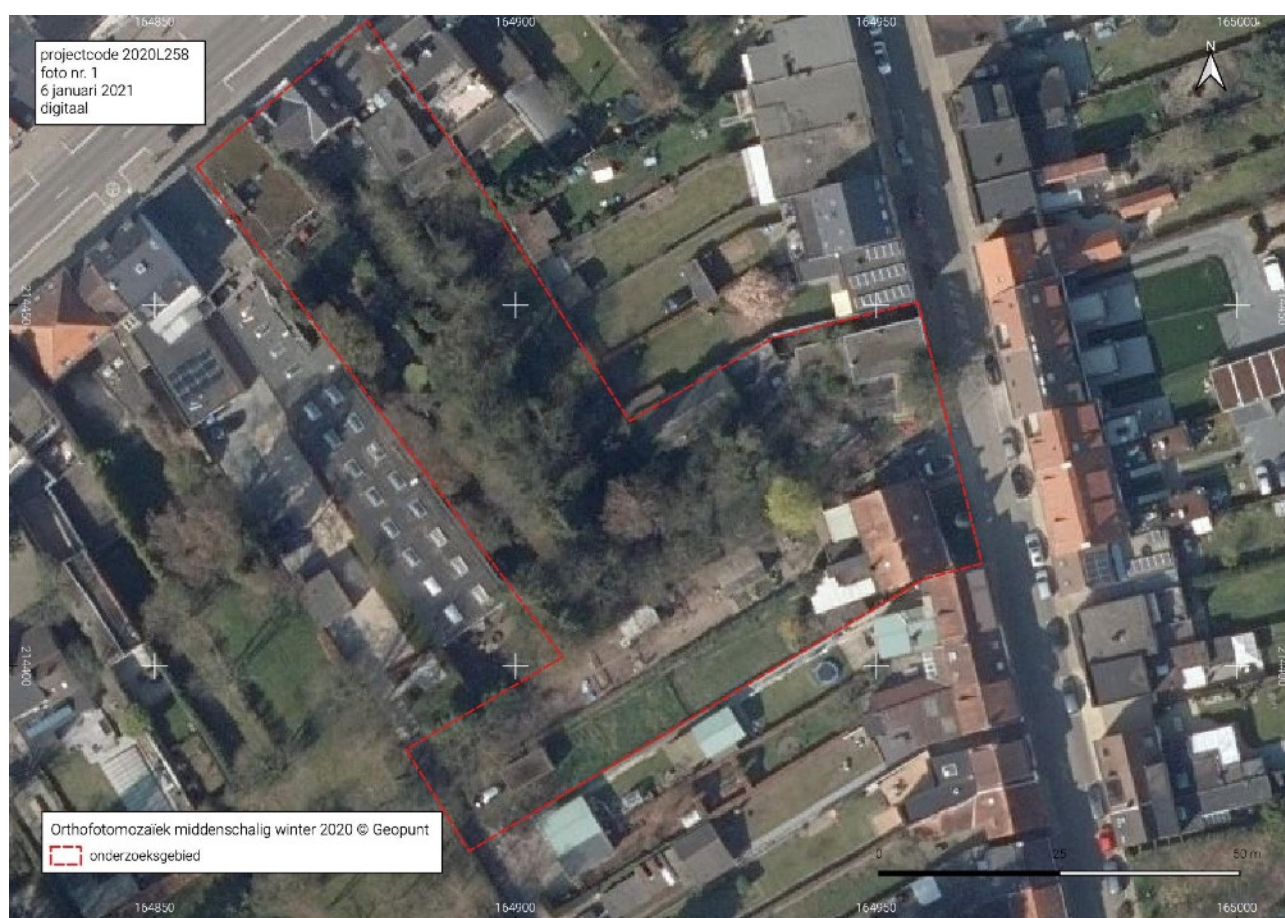

Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomosaik middenschallig winter 2020. © Geopunt

Bestaande Toestand

Het onderzoeksgebied omvat de percelen Afd. 2, Sectie C, 5K, 4N, 4M, 2N, 3W2, 12B4, 12W2, 12C4, 3X2, 3T2, 3V2 gelegen aan de Turnhoutsebaan 272-278 en Kerkelei 10-16 in Schilde. Het heeft een oppervlakte van 4757 m².

Grenzend aan de Turnhoutsebaan en de Kerkelei is het onderzoeksgebied bebouwd. De woningen zijn voorzien van een kelder. Er zijn geen plannen beschikbaar waaruit blijkt hoe groot de kelders zijn.

Op het achterplan is het ingericht als tuinzone. In de tuinen van Turnhoutsebaan 274 en Kerkelei 12 staan vervallen bijgebouwen met een kleine oppervlakte. Het bijgebouw in de tuin van Kerkelei 16 wordt gebruikt als garage.

Het uiterste zuidwestelijke deel van de tuinen Kerkelei 14 en 16 is in gebruik als weginis.

Fig. 4 Bestaande toestand op 7 januari 2020.

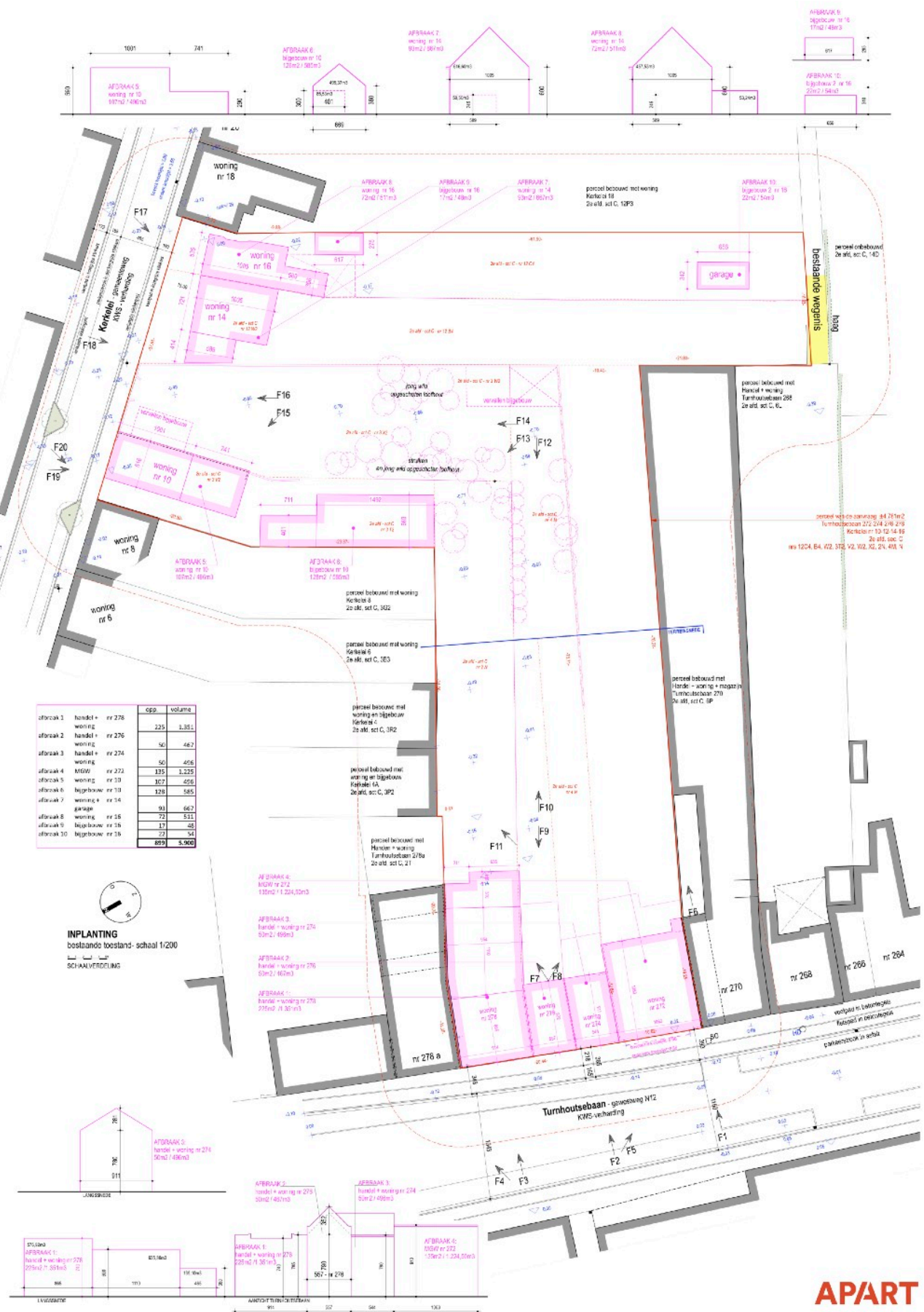

Fig. 5 Inplantingsplan bestaande toestand. © Apart architecten

Geplande werken en bodemingrepen

Alle bestaande bebouwing zal worden gesloopt. Het gaat om een oppervlakte van 899 m².

Na de sloop van de bebouwing en het rooien van de struiken en het jong loofhout dat het laatste decennium in de tuinen wild is opgeschoten worden ter hoogte van de Kerkelei 12 - 16 meergezinswoningen opgetrokken verdeeld over twee bouwvolumes. Tegen de westelijke grens van het onderzoeksgebied wordt over de volledige lengte een bouwvolume opgetrokken waarin kantoren of diensten worden gevestigd. De gebouwen worden voorzien van een ondergrondse parkeerkelder. Ook ter hoogte van Turnhoutsebaan 278 wordt een nieuw bouwvolume voorzien voor het vestigen van handel. Dit bouwblok wordt gefundeerd op volle grond. Onder het bouwvolume dat grenst aan de Turnhoutsebaan wordt een doorrit gepland die toegang geeft tot parkeerplaatsen op het achterplan en die ook doorgang biedt naar de Kerkelei.

Ter hoogte van Kerkelei 10 wordt de inrit naar de ondergrondse parkeerkelder voorzien. De kelder en inrit hebben een oppervlakte van 2355 m². De onderkant van de vloerplaat van de kelder bereikt een diepte van 3,24 m -mV.

Aan de zijde van de Turnhoutsebaan en de Kerkelei en ter hoogte van de zuidelijke grens van het onderzoeksgebied worden de regenwaterputten en septische putten geplaatst.

In de zuidwesthoek en ter hoogte van de Turnhoutsebaan wordt ruimte voorbehouden voor het plaatsen van fietsenstallingen.

Ter hoogte van de wegenis in het zuidwesten van de tuinen Kerkelei 14 en 16 worden geen ingrepen voorzien.

Fig. 6 Kelders bestaande en geplande toestand in overlay op het GRB. © Geopunt & fodio

Fig. 7 Inplantingsplan nieuwe toestand. © Apart architecten

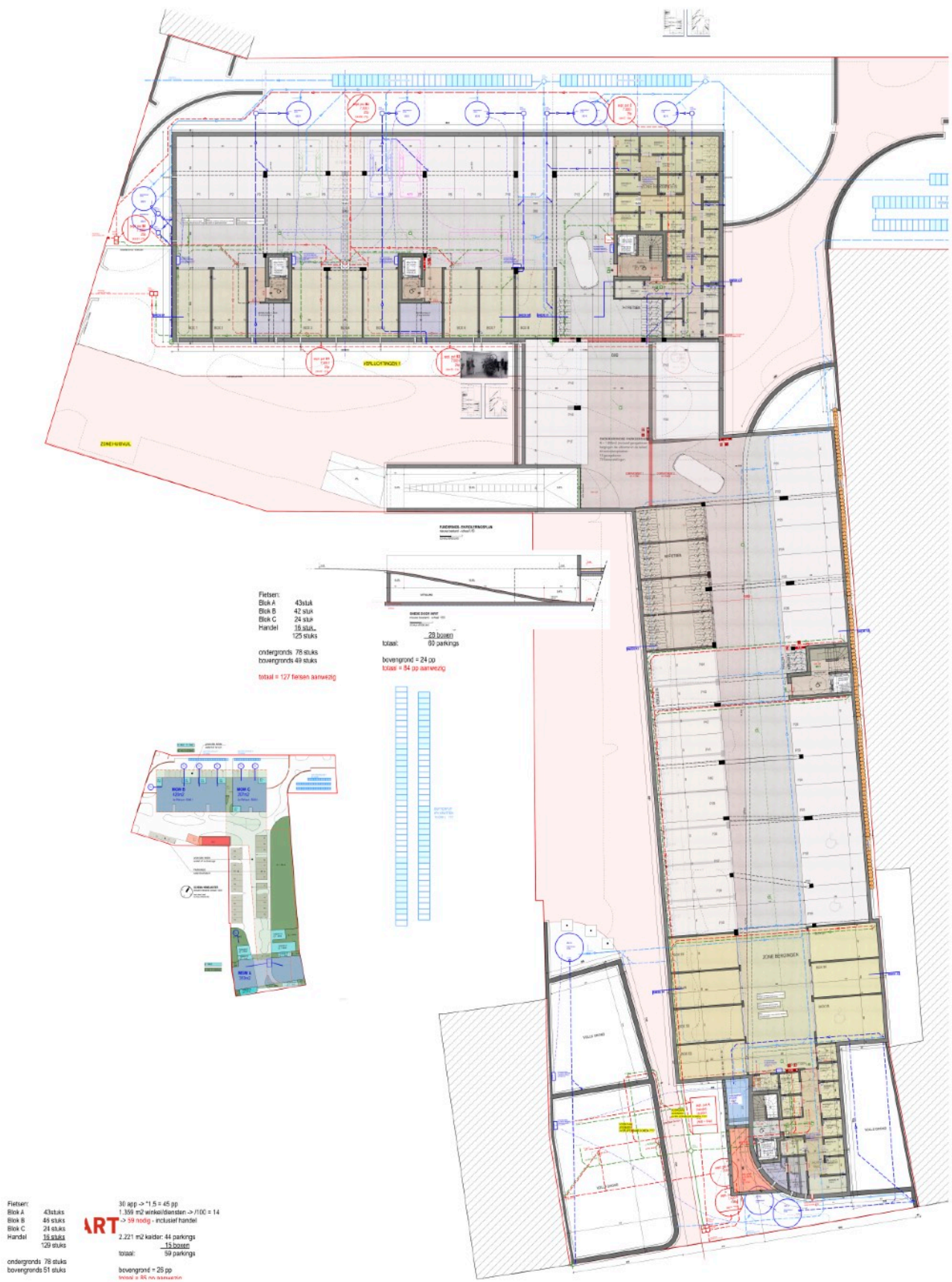

Fig. 8 Kelderplan. © Apart architecten

1.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling

Het bureauonderzoek heeft tot doel het projectgebied archeologisch te evalueren op basis van bestaande bronnen en de impact van de geplande werken op eventueel aanwezig archeologisch erfgoed te bepalen. Dit houdt in dat er informatie wordt verzameld over de mogelijke aanwezigheid of afwezigheid van archeologisch erfgoed binnen het projectgebied. De kenmerken, de relatie met het omringend landschap, de bewaringstoestand en de waarde van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed worden ingeschat. Ook de manier waarop de geplande bodemingrepen worden uitgevoerd maakt deel uit van de evaluatie.

Het bureauonderzoek formuleert een antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?
- hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?
- wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

I.1.4 Werkwijze

Om een beeld te schetsen van het fysisch geografisch kader werd een beroep gedaan op de topografische kaart van België in digitale versie¹, de tertiairgeologische kaart, de quartairgeologische kaart, de bodemkaart volgens Belgische classificatie², het kadastraal percelenplan³ en de luchtfoto's beschikbaar via Geopunt Vlaanderen⁴. De geomorfologische kaart werd niet geraadpleegd vermits deze niet beschikbaar is voor het projectgebied. De bodembedekkingskaart werd geraadpleegd maar niet afgebeeld omdat hij geen bijkomende informatie opleverde na consultatie van verschillende reeksen luchtfoto's. Op de bodemerosiekaart lag het onderzoeksgebied in een zone met een verwaarloosbare erosiegevoeligheid. De opdrachtgever leverde het plan bestaande toestand, het inplantingsplan nieuwe toestand en een snede doorheen de geplande toestand

Voor de historische situering van het onderzoeksgebied werd een beroep gedaan op de Ferrariskaart (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) en de kaart van Vandermaelen (1846-1854). De Popp-kaart (1842-1879) is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Er werd gewerkt met de geografische rasterdatasets van de kaarten beschikbaar via geopunt. Via Cartesius werd de historische topografische kaarten van 1873 en 1939 geraadpleegd.

Alle gebruikte rasterdatasets werden opgehaald via Web Map Service of als tiff/jpeg/pdf beschikbaar via de geoloketten van de Federale, Vlaamse en Provinciale overheden. De verwerking van de gegevens en aanmaak van de kaarten voor de archeologienota gebeurde met QGIS 2.18 Las Palmas.

Door op de recente topografische kaart en het kadastraal percelenplan de historische gegevens te georefereren, werd de historische dimensie van het landschap in de zone van het projectgebied zo goed mogelijk gereconstrueerd. De indeling en inrichting van het landschap kregen bijzondere aandacht. Het historisch grondgebruik werd vergeleken met de huidige toestand, om de impact van eventuele verstoringen te kunnen inschatten.

Bijkomend archiefonderzoek is niet uitgevoerd omdat uit de analyse van het historisch kaartmateriaal en de beschikbare cartografische bronnen geen grondgebruik naar voor komt dat dit noodzakelijk maakt.

De waarnemingen opgenomen in de Inventaris Onroerend Erfgoed vormden de basis voor de archeologische situering van het onderzoeksgebied aan de hand van de gelokaliseerde archeologische sites en vondsten in de omgeving van het onderzoeksgebied. Via het geoportaal van Onroerend Erfgoed⁵ werden de inventaris van beschermde archeologische sites en de kaart van gebieden waar geen archeologie te verwachten valt geconsulteerd.

¹ webservice cartoweb.be van het NGI.

² <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

³ http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nL_BE.

⁴ <http://www.geopunt.be>.

⁵ <https://geo.onroerenderfgoed.be/#zoom=9&lat=6639473.15&lon=462444.02>.

I.2 Assessmentrapport

I.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied

Geografische en topografische situering

Het onderzoeksgebied ligt in Schilde in de provincie Antwerpen. Het projectgebied situeert zich ter hoogte van de Turnhoutsebaan 272-278 en de Kerkelei 10-16. Geografisch behoort Schilde tot het Land van Zoersel-Wijnegem in de Centrale Kempen. Het is terug te vinden op de topografische kaart 1:10000 kaartblad 16/1 N.

Het onderzoeksgebied ligt in de Depressie van de Schijns-Nete. Deze depressie omvat het gehele middelste deel van de provincie Antwerpen. Het gebied is opgebouwd uit erodeerbare zandige formaties. De Nete en de Schijn hebben in dit zandige gebied een uitgebreid stroombekken gegraven.⁶

Het onderzoeksgebied ligt op het hoogste deel van het interfluvium tussen de Zwanebeek in het noordwesten en de Kleinebeek in het zuidoosten. Beide waterlopen stromen van het noordoosten naar het zuidwesten en dit op een afstand van ca. 1000 m van het onderzoeksgebied. Ongeveer 550 m ten zuidoosten van het onderzoeksgebied ontspringt de Lindenloop. De waterloop mondt ten zuidoosten van het onderzoeksgebied uit in de Kleinebeek.

Het onderzoeksgebied ligt op een hoogte van ca. 11,90 m TAW. De Zwanebeek en de Kleine Beek stromen ter hoogte van het onderzoeksgebied op een hoogte van ca. 8,7 m TAW.

Hydrografisch behoort het projectgebied tot het deelbekken van de Bovenschijn, het Beneden-Scheldebekken en het stroomgebied van de Schelde.

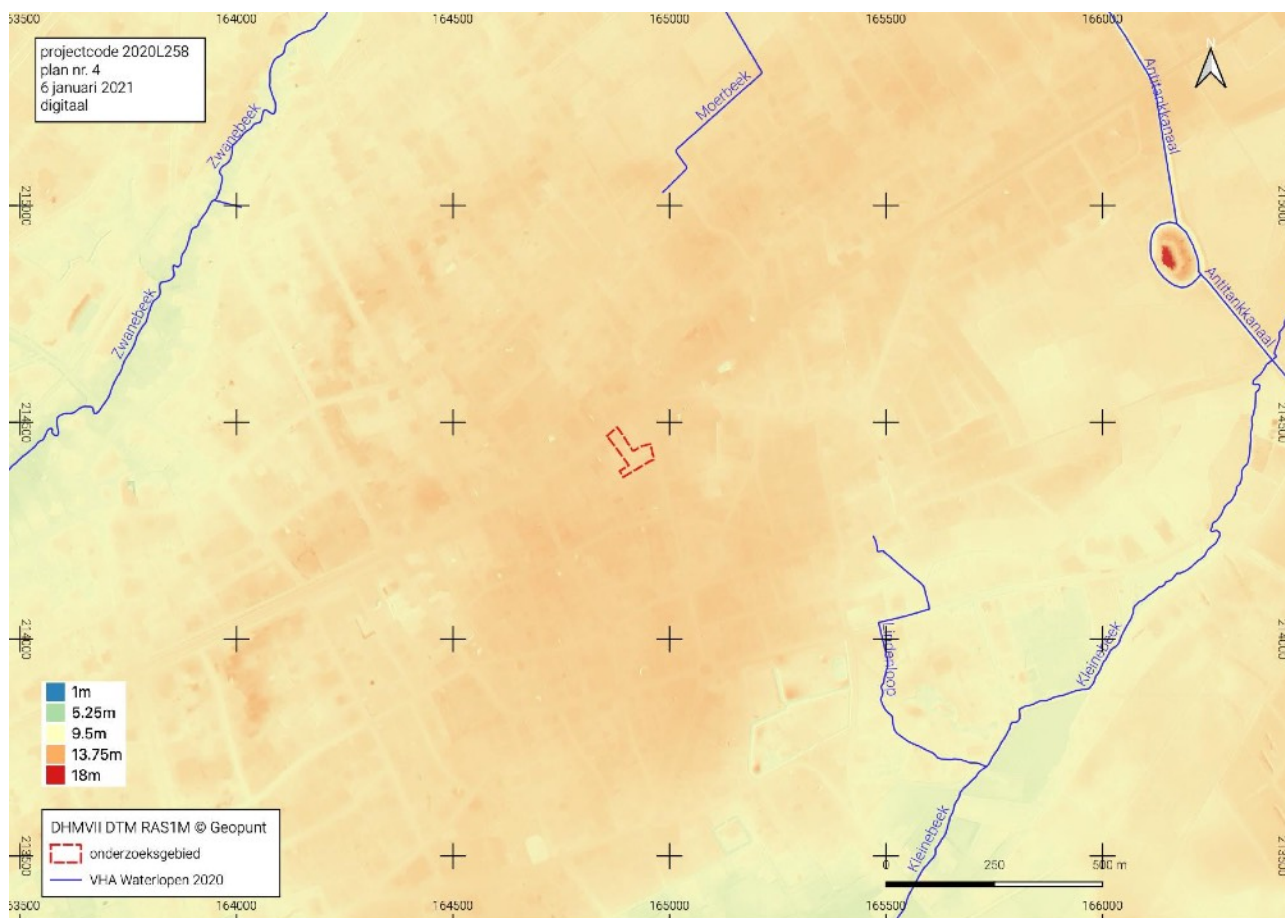

Fig. 9 Situering van het onderzoeksgebied op het digitaal hoogtemodel met in overlay de waterlopen zoals opgenomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2020. © Geopunt

⁶ Goolaerts & Beerten 2006.

Geologische en bodemkundige situering

Het prequartair substraat behoort volgens de tertiair geologische kaart tot de Formatie van Brasschaat, Lid van Hemeldonk.⁷ De formatie bestaat uit lichtgrijs tot lichtgroen fijn zand, zeer goed gesorteerd, is weinig kleihoudend, glauconiethoudend en glimmerhoudend. Deze getijdenafzettingen met mogelijk intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen dateren van het prequartair (plioceen) volgens de internationale stratigrafische commissie en van het vroeg-pleistoceen volgens de Noordwest-Europese classificatie.

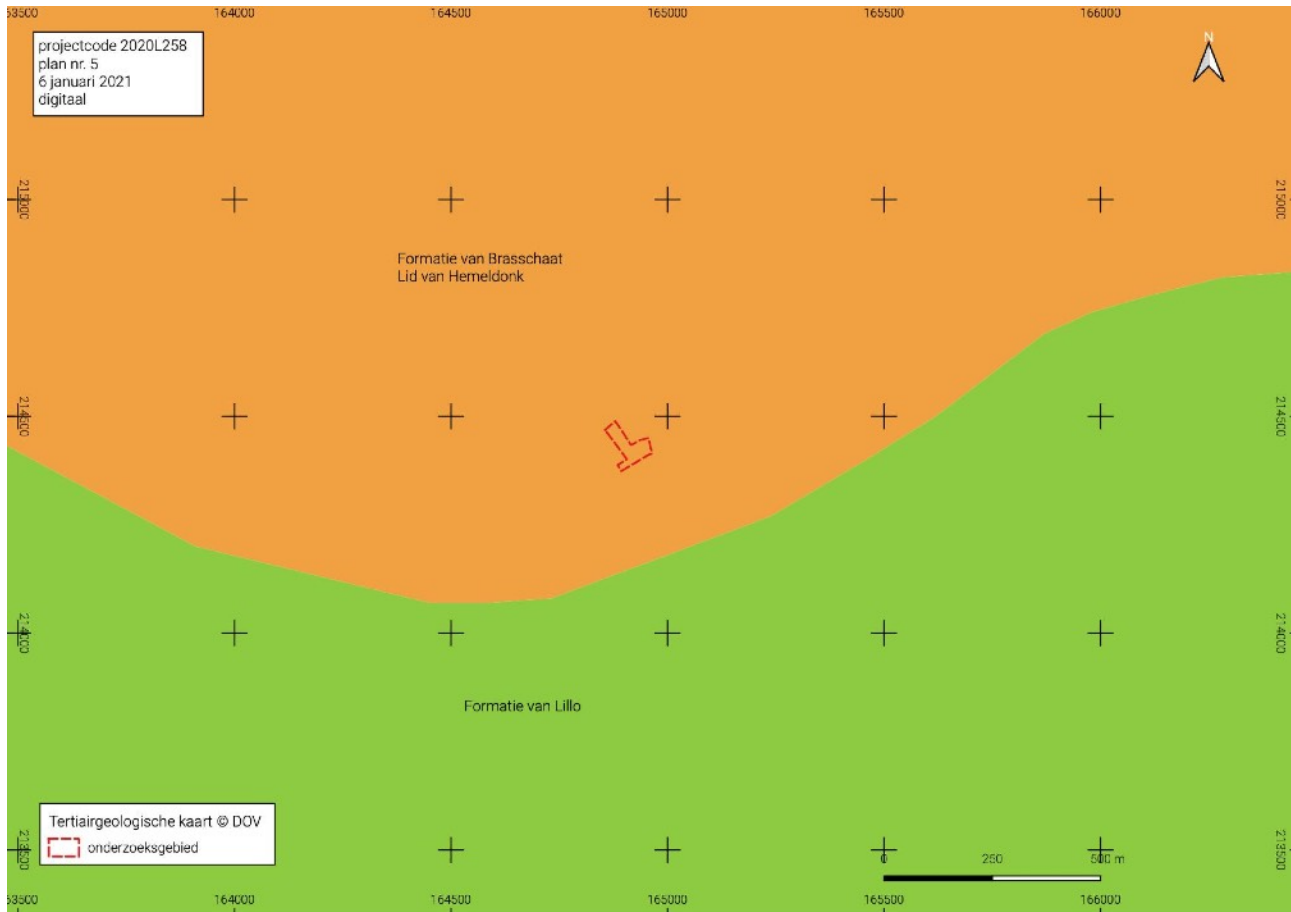

Fig. 10 Situering van het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart. © DOV

Op het prequartair of vroeg-quartair substraat vonden tijdens het weichseliaan (laat-pleistoceen) eolische afzettingen plaats die behoren tot de Formatie van Wildert. Deze eenheid bestaat uit geel en geelgrijs vrij goed gesorteerd zwaklemig kwartshoudend zand. Sporadisch is het grindhoudend, waarschijnlijk door cryoturbatie van onderliggende grindrijke afzettingen. Soms wordt aan de basis een keienlaag aangetroffen of een lichte bijmenging van glauconiet. De typische gele kleur gaat beneden de watertafel vaak over in een meer grijze kleur. De formatie is allochtoon en omvat de dekzanden in het noorden en noordoosten van België.⁸ De Formatie van Wildert wordt tegenwoordig ondergebracht bij de Formatie van Gent, Lid van Opgrimbie. De zanden werden afgezet onder periglaciale omstandigheden.⁹ Er vonden geen tardiglaciale en/of holocene afzettingen plaats boven op de pleistocene sequentie. De pleistocene dekzandmantel vormt de oppervlakkige laag waarin de bodem zich ontwikkelde en waarop de menselijke activiteit plaats vindt.

De zones met holocene fluviatiele afzettingen ten westen en ten oosten van het onderzoeksgebied op een afstand van ca. 1000 m vallen samen met de valleien van de Zwanebeek en de Kleinebeek.

⁷ Schiltz et al. 1993.

⁸ Goolaerts & Beerten 2006.

⁹ Beerten et al. 2017

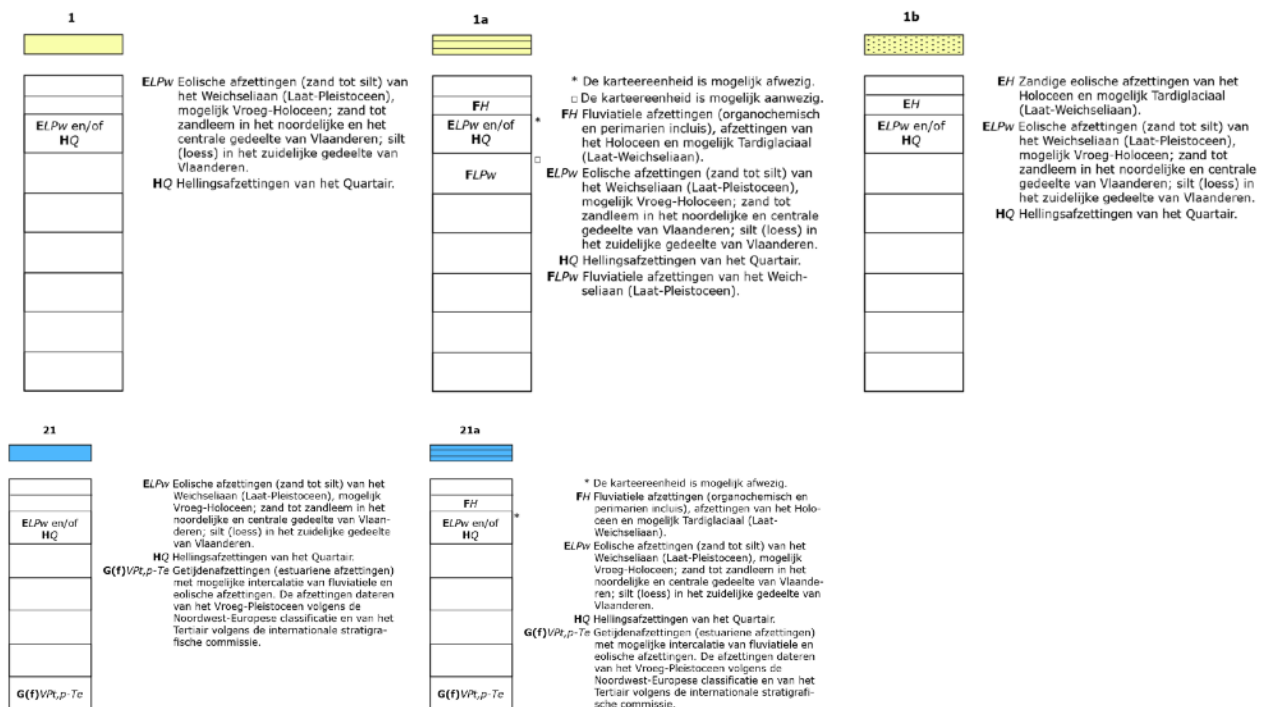
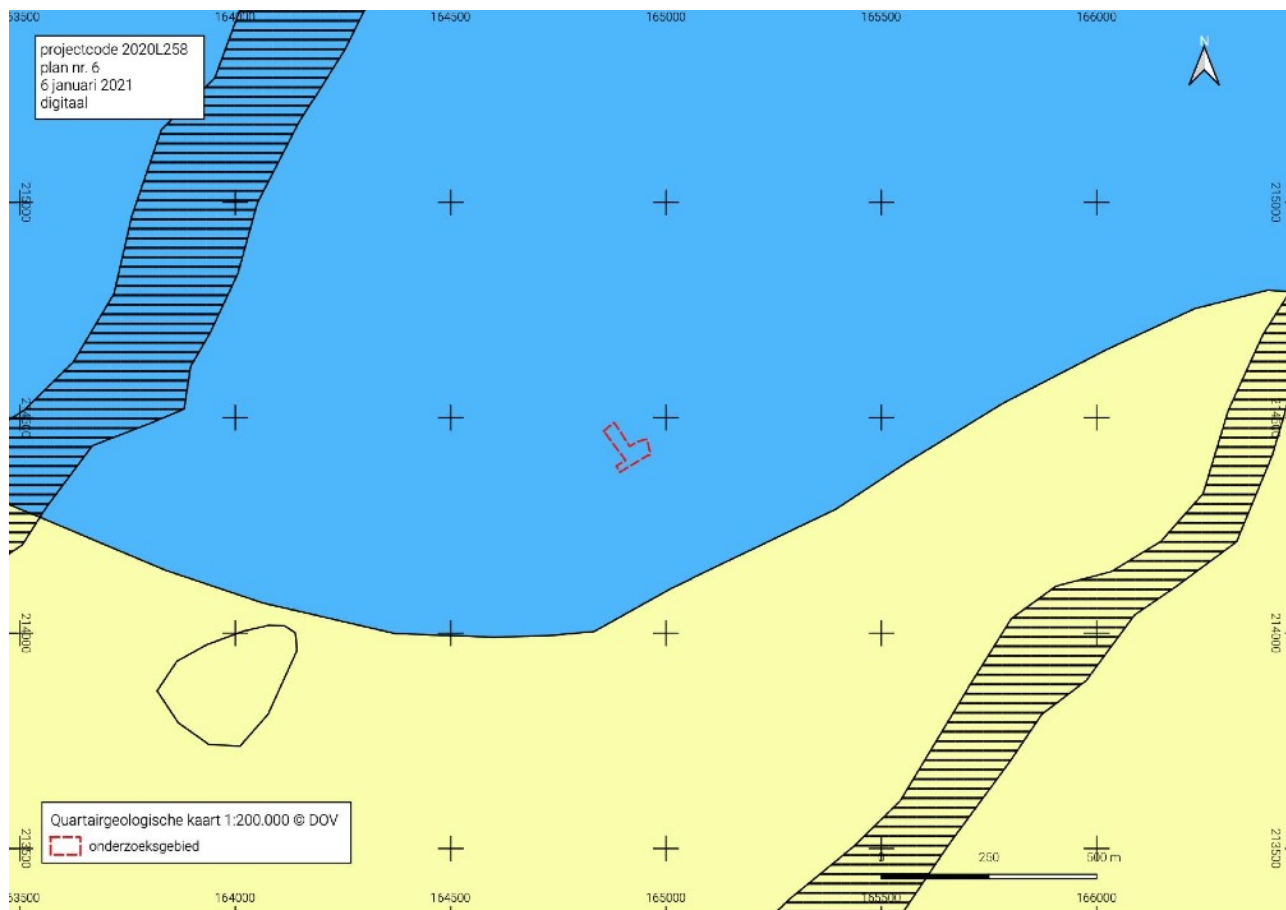

Fig. 11 Situering van het onderzoeksgebied op de quartairegeologische kaart 1:200.000. © DOV

1.2.2 Historische situering

Inleiding

Schilde behoorde tot het markgraafschap Antwerpen, dat in 1106 bij het hertogdom Brabant werd gevoegd. De oudste vermelding van Schilde is te vinden in een oorkonde uit 1183, onder de naam Schinla. De dorpskern vormde zich tussen de heide in het noorden en de moerassige vallei van de Grote Schijn in het zuidoosten van de gemeente, nabij de Sint-Guibertuskerk. Reeds in 1185 verwierf de abdij van Affligem het huidige Puttenhof. In 1336 verkreeg de abdij in Schilde rechten op wereldlijk en kerkelijk vlak. Vanaf dat ogenblik beschikte ze over een abtskamer en laathof, het Puttenhof of Goed ten Putte genoemd. Dat vormde samen met de kerk het geestelijk centrum van de gemeente. In de 17de eeuw werd de abtskamer verbouwd tot hof van plaisantie.

In de 14de en 15de eeuw was de familie van Diedeghem eigenaar van de heerlijkheid Schilde. Buiten de grootgrondbezitters en de abdijen was de rest van het grondgebied in bezit van de hertogen van Brabant.

De verbindingsweg van Antwerpen via Turnhout naar Keulen was reeds in de volle middeleeuwen een belangrijke handelsroute. Deze weg doorkruist het grondgebied van Schilde van west naar oost. Na de rechtekking en aanleg als steenweg tussen Antwerpen-Turnhout in 1745 evolueerde Schilde voornamelijk in de 20ste eeuw van een nederzetting bij de Schijn naar een straatdorp langs de Turnhoutsebaan.

De bebouwing rond de Turnhoutsebaan bereikte reeds het verzadigingspunt tussen 1920 en 1940. De gronden tussen de oude dorpskern en de Turnhoutsebaan werden verkaveld na de Tweede Wereldoorlog. Het karakter van de dorpskern werd vanaf begin 20ste eeuw sterk gewijzigd door de aanleg en het rechtekken van wegen.

Door de aanwezigheid van heide- en bosgebied was Schilde in de 19de en de 20ste eeuw een uitgelezen vakantieoord dat na de Tweede Wereldoorlog een residentiële functie kreeg.¹¹

Cartografische bronnen

De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, in 1771-1778 opgemaakt in opdracht van graaf de Ferraris, geeft een duidelijk beeld van de inrichting van het landschap op het einde van de 18de eeuw.

De Ferrariskaart geeft de toestand weer na het rechtekken en de aanleg van de verbindingsweg tussen Antwerpen en Turnhout. Ter hoogte van de Turnhoutsebaan stond op het onderzoeksgebied een gebouw met de lange gevel parallel met de steenweg. De rest van het onderzoeksgebied was in gebruik voor landbouw. Cabaret de Dry Lindekens, dat nu nog steeds bestaat op huisnummer 141 van de Turnhoutsebaan, wordt door Ferraris vermeld.

De topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854) geeft voor het onderzoeksgebied eenzelfde beeld. Ter hoogte van het onderzoeksgebied wordt het toponiem Den Steenweg vermeld. Aan de noordelijke zijde van het kruispunt van de Turnhoutsebaan met de Kerkelei werd in 1800 de molen Quayhaegen werd opgericht. De molen waaide in 1900 om tijdens een storm. De molenaar besliste een nieuwe molen te bouwen iets meer naar het noorden aan de De Rest.¹²

De detailplannen van de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) geven een meer gedetailleerd beeld van de bebouwing en indeling van de percelen in de eerste helft van de 19de eeuw. Grenzend aan de Turnhoutsebaan stonden op het onderzoeksgebied drie gebouwen. Het deel van het onderzoeksgebied dat aan de Kerkelei grenst maakte deel uit van twee grote onbebouwde percelen.

Tot het midden van de 20ste eeuw komt er geen wezenlijke verandering in het gebruik van het onderzoeksgebied. Vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw is er aaneengesloten bebouwing ter hoogte van de Turnhoutsebaan en worden ook de gebouwen aan de Kerkelei opgetrokken.

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Schilde [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13702> (Geraadpleegd op 07-01-2021)

¹² <https://www.molenechos.org/verdwenen/molen.php?AdvSearch=4489>

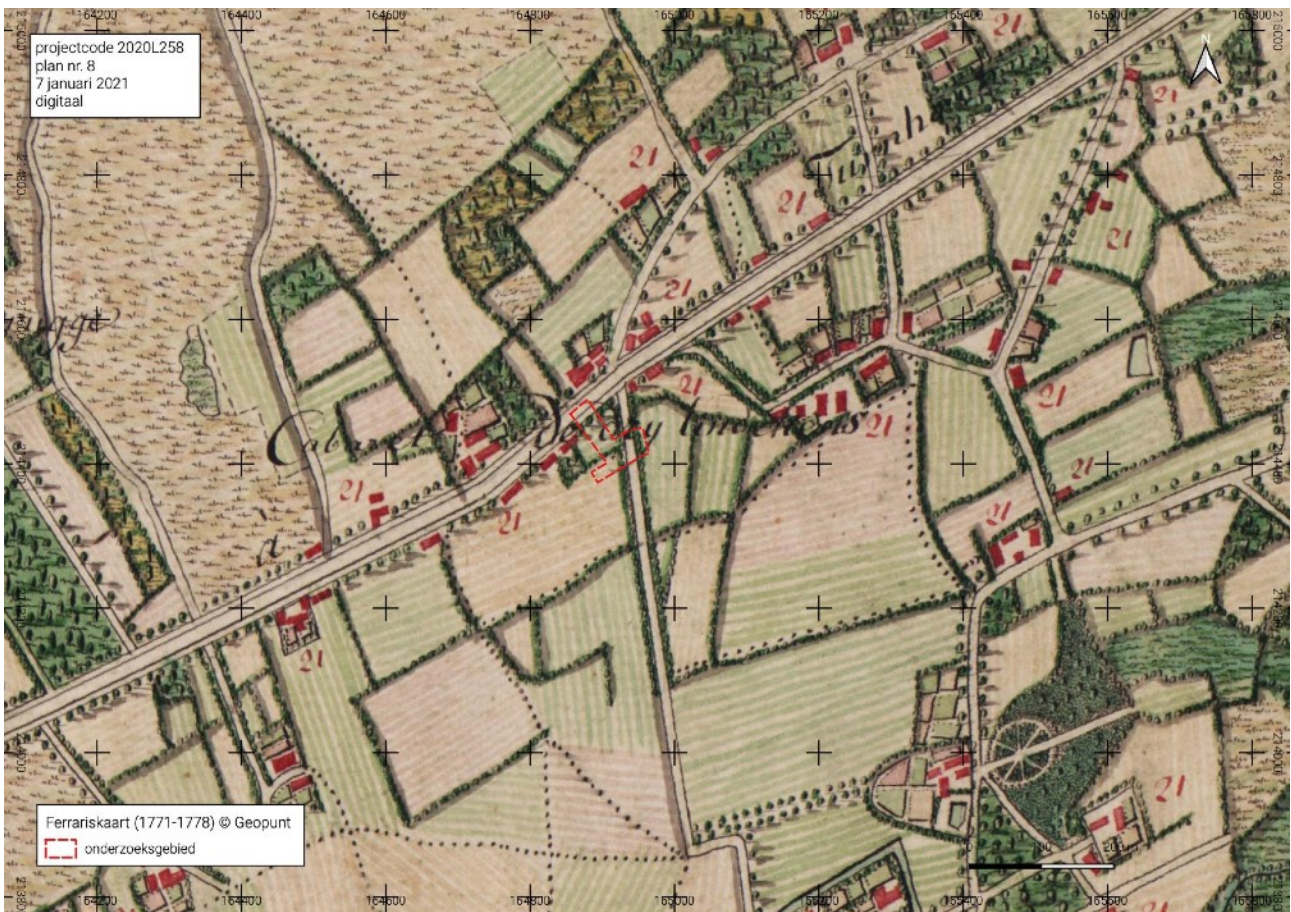

Fig. 13 Situering van het onderzoeksgebied op de Ferrariskaart (1771-1778). © Geopunt

Fig. 14 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854). © Geopunt

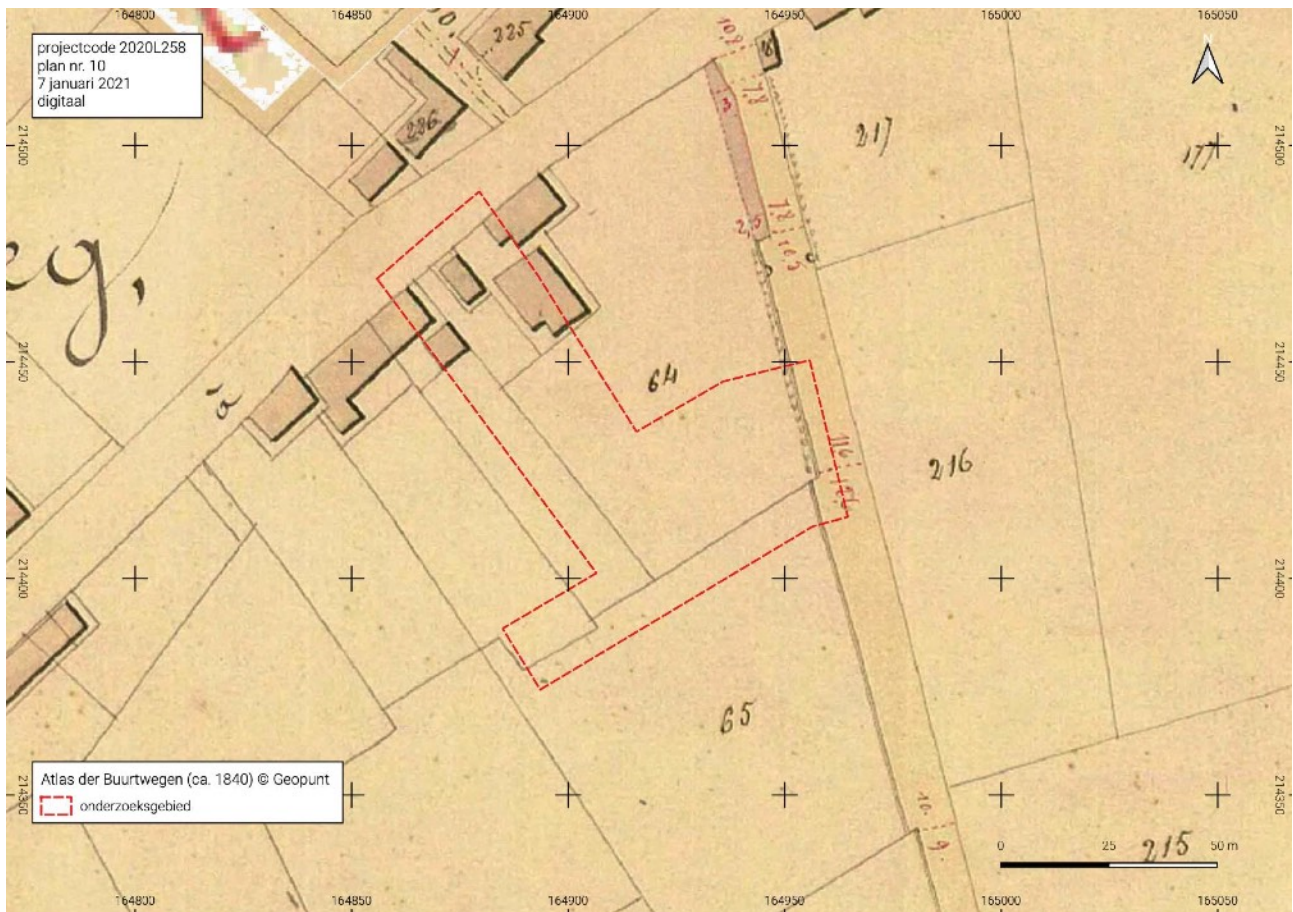

Fig. 15 Situering van het onderzoeksgebied op de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840). © Geopunt

Fig. 16 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1873. © Cartesius

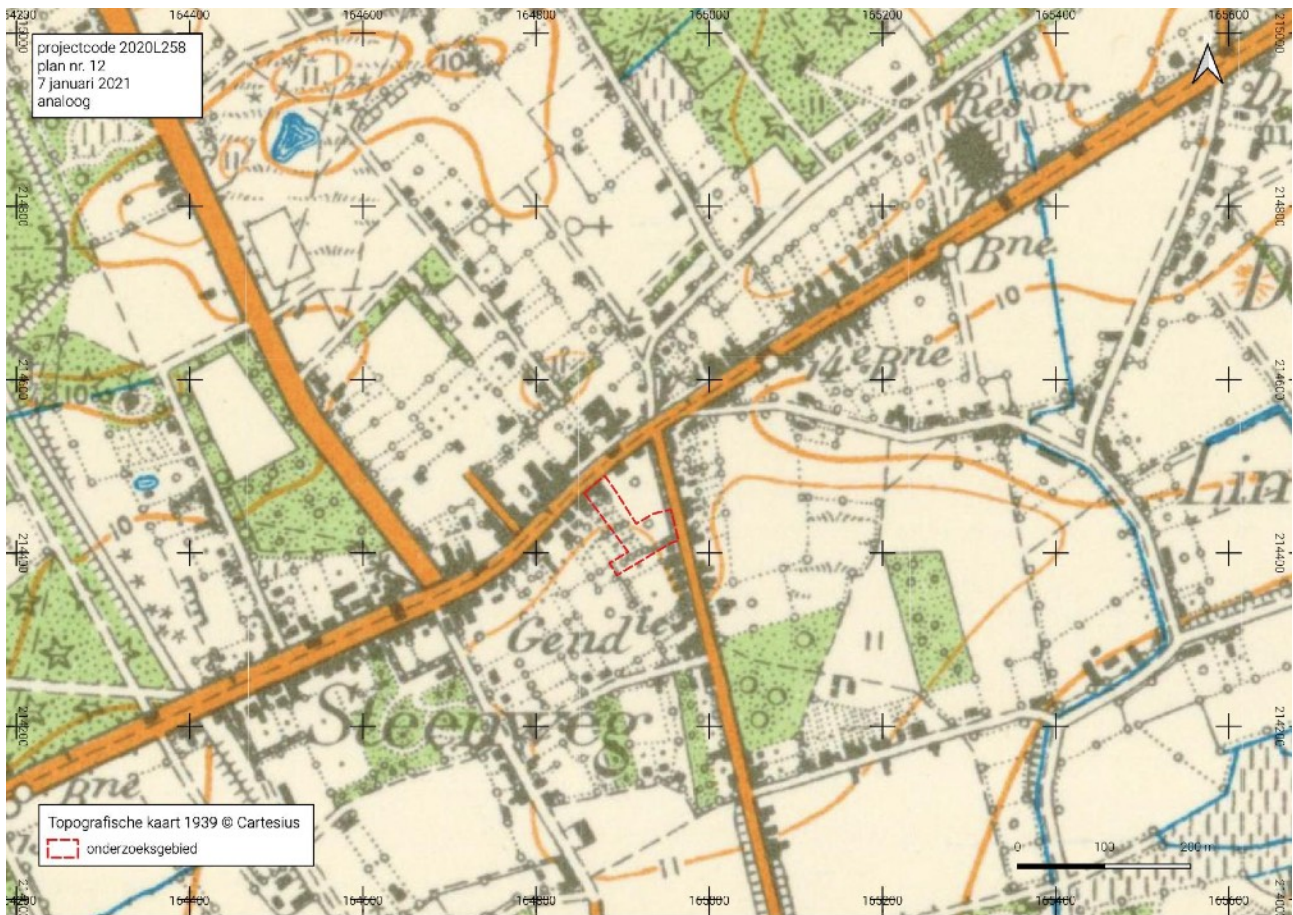

Fig. 17 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1939. © Cartesius

Fig. 18 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1971. © Geopunt

Fig. 19 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1979-1990. © Geopunt

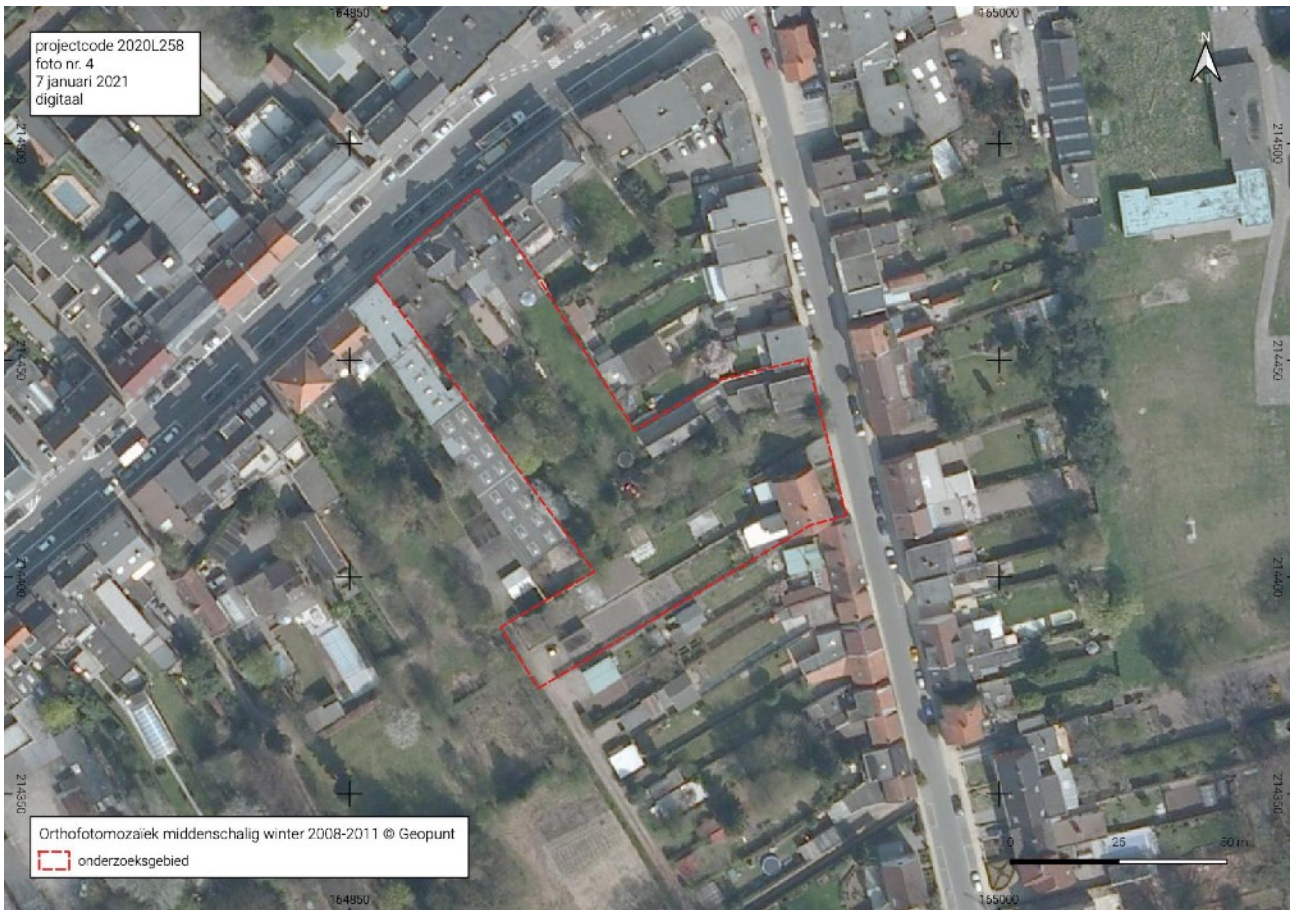

Fig. 20 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2008-2011. © Geopunt

1.2.3 Archeologische situering

Het onderzoeksgebied is niet opgenomen in een vastgestelde of afgebakende archeologische zone en behoort ook niet tot de gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.

Fig. 21 Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de waarnemingen opgenomen in de Inventaris Onroerend Erfgoed (toestand 22-12-2020) in overlay op het GRB met aanduiding van archeologienota's (groen gerasterd) en gebieden geen archeologie (zwart omrand - turkoois gearceerd). © inventaris.onroerenderfgoed.be & Geopunt

In de Inventaris Onroerend Erfgoed¹³ is binnen een straal van 500 m één vindplaats opgenomen. Het gaat om de site aan de Eugene Dierickxlaan met ID980406. Tijdens een proefsleuvenonderzoek in 2020 werden geen relevante archeologische sporen aangetroffen.¹⁴

Op grotere afstand binnen een straal van 500 tot 1000 m zijn de onderstaande vindplaatsen gekend, te beginnen vanaf het noorden:

- ID220691: bij een archeologisch vooronderzoek in Schilde aan De Reep werden sporen van laat-middeleeuwse bewoning aangetroffen evenals sporen van groundbewatering die dateren uit de nieuwe tijd.¹⁵
- ID103203: het Diegemhof wordt in 1679 vermeld als hoeve. Vanaf 1742 wordt het vermeld als hof van plaisantie. De oudste vermelding van het Diegemhof dateert van 1312.¹⁶

¹³ De Inventaris Onroerend Erfgoed is een inventaris waarin tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen zijn opgenomen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de waarnemingen opgenomen in de Inventaris Onroerend Erfgoed met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen. De aan- of afwezigheid van archeologische sporen dient met verder archeologisch onderzoek vastgesteld te worden.

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Eugene Dierickxlaan 15 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980406> (Geraadpleegd op 07-01-2021)

¹⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: De Reep [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/220691> (Geraadpleegd op 07-01-2021)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Diegemhof [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103203> (Geraadpleegd op 07-01-2021)

- ID103200: het laathof en de abtskamer aan de Puttenholaan kennen hun oorsprong in de late middeleeuwen.¹⁷
- ID103232: Kasteel Spreeuwenborg is een hof van plaisantie met oorsprong in de 16de eeuw.¹⁸
- ID103197: Hoeve Spreeuwenborg wordt reeds vermeld in de 15de eeuw.¹⁹
- ID103201: de eerste pastorie van Schilde moet reeds voor 1620 opgericht zijn op deze plaats.²⁰
- ID103205: De St. Hubertuskerk van Schilde klimt op tot de 12de eeuw.²¹

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Puttenhof (Regina Pacis) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103200> (Geraadpleegd op 07-01-2021)

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kasteel Spreeuwenborg [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103232> (Geraadpleegd op 07-01-2021)

¹⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hoeve Spreeuwenborg [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103197> (Geraadpleegd op 07-01-2021)

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Puttenhoflaan 10 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103201> (Geraadpleegd op 07-01-2021)

²¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: St.-Hubertuskerk [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103205> (Geraadpleegd op 07-01-2021)

Hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?

In het midden van de 18de eeuw werd de verbindingsweg tussen Antwerpen en Turnhout rechtgetrokken. Op het einde van de 18de eeuw stond op het onderzoeksgebied ter hoogte van de Turnhoutsebaan een gebouw met de lange gevel parallel met de steenweg. De rest van het onderzoeksgebied was in gebruik voor landbouw. De topografische kaart van Vandermaelen van het midden van de 19de eeuw en de Atlas der Buurtwegen geven eenzelfde beeld, met enkel bebouwing aan de zijde van de Turnhoutsebaan. Tot het midden van de 20ste eeuw kwam er geen wezenlijke verandering in het gebruik van het onderzoeksgebied. Vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw is er aaneengesloten bebouwing ter hoogte van de Turnhoutsebaan en worden ook de gebouwen grenzend aan de Kerkelei opgetrokken. De woningen grenzend aan de Turnhoutsebaan en Kerkelei zijn voorzien van een kelder. Er zijn geen plannen beschikbaar waaruit blijkt hoe groot de kelders zijn.

Wat is de impact van de geplande werken ?

Alle bestaande bebouwing zal worden gesloopt. Het gaat om een oppervlakte van 899 m². Ter hoogte van de Kerkelei 12 - 16 worden meergezinswoningen opgetrokken verdeeld over twee bouwvolumes. Tegen de westelijke grens van het onderzoeksgebied wordt over de volledige lengte een bouwvolume opgetrokken waarin kantoren of diensten worden gevestigd. De gebouwen worden voorzien van een ondergrondse parkeerkelder. Ook ter hoogte van Turnhoutsebaan 278 wordt een nieuw bouwvolume voorzien voor het vestigen van handel. Dit bouwblok wordt gefundeerd op volle grond. Onder het bouwvolume dat grenst aan de Turnhoutsebaan wordt een doorrit voorzien die toegang geeft tot parkeerplaatsen op het achterplan en die ook doorgang biedt naar de Kerkelei. Ter hoogte van Kerkelei 10 wordt de inrit naar de ondergrondse parkeerkelder voorzien.

De kelder en inrit hebben een oppervlakte van 2355 m². De onderkant van de vloerplaat van de kelder bereikt een diepte van 3,24 m -mV. De geplande kelder wordt grotendeels uitgegraven in de huidige tuinzone.

De geplande werken zullen over de volledige oppervlakte van het onderzoeksgebied met grote zekerheid het relevant archeologisch niveau bereiken en vormen een bedreiging voor eventueel in de bodem bewaard archeologisch erfgoed.

1.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed

voor steentijd artefactensites(paleolithicum - mesolithicum)

In de steentijd voedde de mens zich voornamelijk door middel van jacht, visvangst en het verzamelen van voedsel. Deze 'jager-verzamelaars' verbleven in tijdelijke kampementen. Het zijn vooral achtergebleven werktuigen in vuursteen die verwijzen naar een dergelijke verblijfplaats. Uit verschillende studies is gebleken dat veel van de gekende vindplaatsen van werktuigen uit het paleolithicum, mesolithicum en vroeg-neolithicum voorkomen op de overgang van hoge/droge gronden naar lage/natte zones. Dit noemt men een landschappelijke gradiënt. Het verband tussen het aantreffen van steentijd artefactensites en een gradiënt is sterker naarmate sterker naarmate de overgang abrupter is, bijvoorbeeld aan de randen van beekdalen. Kampementen van jager-verzamelaars kunnen verwacht worden in een zone vanaf de gradiënt tot ca. 200 m in het droge deel. Een verklaring hiervoor is te vinden in het feit dat landschappelijke gradiënten op korte afstand van elkaar een grote verscheidenheid aan voedselbronnen en grondstoffen verschaffen en de aanwezigheid van drinkwater garanderen. Rivier- en beekdalen zijn daarenboven markante en goed herkenbare landschapselementen in een door bos gedomineerde landschap. Dalen vormden in het laat-paleolithicum en het mesolithicum belangrijke transportroutes.²²

Het onderzoeksgebied ligt centraal op het interfluvium tussen de Zwanebeek in het noordwesten en de Kleinebeek in het zuidoosten. Beide waterlopen stromen op een afstand van ca. 1000 m van het onderzoeksgebied. Op de quartairgeologische kaart bevinden zones met fluviatiele afzettingen die dateren van het holoceen zich op eenzelfde afstand en zijn te situeren in de valleien van de Zwanebeek en de Kleinebeek. Het projectgebied bevindt zich niet in een gradiëntzone en ook niet op de overgang van hoger gelegen droge gronden naar lager gelegen natte zones. De kans op het aantreffen van een steentijd artefactensite als laag ingeschat.

voor protohistorische en historische sites (neolithicum - nieuwe tijd)

De natuurlijke vruchtbaarheid, het grondwaterregime en de bewerkbaarheid van de bodem bepalen mee de keuze van inplantingsplaatsen voor permanente bewoning vanaf het neolithicum. De ligging op de goed gedraineerde zandgronden van het interfluvium tussen de Zwanebeek en de Kleinebeek maakt permanente bewoning mogelijk.

Vindplaatsen van landbouwers worden gekenmerkt door grondsporen, zoals paalkuilen, haardkuilen, afvalkuilen, waterputten en graven. De informatiewaarde van deze vindplaatsen wordt bepaald door hun ingegraven sporen. Door ploegen zullen ondiepe sporen verdwijnen, diepere sporen zullen bewaard gebleven zijn.

Op basis van de topografische ligging en het historisch landschapsgebruik wordt het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied als hoog ingeschat voor sporen gaande van het neolithicum tot de late middeleeuwen/ begin nieuwe tijd. De eventuele bewaring onder de antropogene humuslaag van grondsporen uit deze periodes is afhankelijk van de mate waarin het oude loopvlak is opgenomen in de oudste akkerlagen.

De sequentie van historische cartografische bronnen van het derde kwart van de 18de eeuw tot het einde van de 20ste eeuw maakt duidelijk dat het onderzoeksgebied in deze periodes bebouwd was aan de zijde van de Turnhoutsebaan vanaf het einde van de 18de eeuw en aan de Kerkelei vanaf het derde kwart van de 20ste eeuw. Gezien de bestaande bebouwing voorzien van is kelders, worden van bewoning uit de nieuwe tijd of ouder geen resten meer verwacht op die plaats.

Voor de tuinzones kan niet worden uitgesloten dat er archeologisch erfgoed bewaard bleef dat dateert van het neolithicum tot de late middeleeuwen/nieuw tijd.

²² Verhoeven et al. 2010.

Bibliografie

Uitgegeven bronnen

Beerten K., Heyvaert V., Vandenberghe D., Van Nieuland J. & Bogemans F. 2017. 'Revising the Gent Formation: a new lithostratigraphy for Quaternary wind-dominated sand deposits in Belgium'. *Geologica Belgica* 20 (1–2): 95–102.

Bogemans F. 2005 & 2008. Legende Overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen.

De Moor G. & Pissart A. 1992. Het reliëf. In Denis J. Geografie van België. Brussel: Gemeentekrediet, 129-215.

Dondeyne S., Vanierschot L., Langohr R., Van Ranst E. & Deckers J. 2015. De grote bodemgroepen van Vlaanderen: kenmerken van de 'Reference Soil Groups' volgens het internationale classificatiesysteem World Reference Base. KU Leuven & Universiteit Gent in opdracht van de Vlaamse Overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Afdeling Land en Bodembescherming, Ondergrond, Natuurlijke Rijkdommen.

Schiltz M., Vandenberghe N. & Gullentops F. Toelichting bij de geologische kaart van België. Kaartblad 16 Lier. 1993.

Van Ranst E. & Sys D. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Gent.

Verhoeven M., Ellenkamp G. & Keijers D. 2010. Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart voor de gemeente Echt-Susteren. Deelrapport II: landschap en archeologie. Raap Rapport 1951.

Digitale bronnen

Agiv. Agentschap voor Geografische informatie Vlaanderen

<https://www.agiv.be>

Bodemverkenner

<https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>

Cartesius

<http://www.cartesius.be>

Cartoweb

www.cartoweb.be, www.ngi.be

Centraal Archeologische Inventaris

cai.erfgoed.net en <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/>

Databank Ondergrond Vlaanderen

<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

Geoportaal

<https://geo.onroenderfgoed.be>

Geopunt Vlaanderen

<http://www.geopunt.be/kaart>

Inventaris Onroerend Erfgoed

<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Molenecho's

<https://www.molenechos.org>

Figurenlijst

- Fig. 1 Situering van het projectgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt
- Fig. 2 Situering van het projectgebied de topografische kaart 1:10.000. © cartoweb
- Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2020. © Geopunt
- Fig. 4 Bestaande toestand op 7 januari 2020.
- Fig. 5 Inplantingsplan bestaande toestand. © Apart architecten
- Fig. 6 Kelders bestaande en geplande toestand in overlay op het GRB. © Geopunt & fodio
- Fig. 7 Inplantingsplan nieuwe toestand. © Apart architecten
- Fig. 8 Kelderplan. © Apart architecten
- Fig. 9 Situering van het onderzoeksgebied op het digitaal hoogtemodel met in overlay de waterlopen zoals opgenomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2020. © Geopunt
- Fig. 10 Situering van het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart. © DOV
- Fig. 11 Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart 1:200.000. © DOV
- Fig. 12 Het onderzoeksgebied op de bodemkaart volgens Belgische Classificatie. © DOV
- Fig. 13 Situering van het onderzoeksgebied op de Ferrariskaart (1771-1778). © Geopunt
- Fig. 14 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854). © Geopunt
- Fig. 15 Situering van het onderzoeksgebied op de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840). © Geopunt
- Fig. 16 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1873. © Cartesius
- Fig. 17 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1939. © Cartesius
- Fig. 18 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1971. © Geopunt
- Fig. 19 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1979-1990. © Geopunt
- Fig. 20 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2008-2011. © Geopunt
- Fig. 21 Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de waarnemingen opgenomen in de Inventaris Onroerend Erfgoed (toestand 22-12-2020) in overlay op het GRB met aanduiding van archeologienota's (groen gerasterd) en gebieden geen archeologie (zwart omrand - turkoois gearceerd). © inventaris.onroerenderfgoed.be & Geopunt
- Fig. 22 Synthesepan: bodemkaart in overlay op het DHMV en de VHA Waterlopen © Geopunt & DOV
- Fig. 23 Situering van het onderzoeksgebied uitgesteld vooronderzoek op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt
- Fig. 24 Situering van de proefsleuven in overlay op het GRB. © Geopunt & Fodio

Archeologische periodes in Vlaanderen

Periode			Datering
steentijd	paleolithicum	vroeg (oud)	tot 300.000 BP
		midden	300.000 - 35.000 BP
		laat (jong)	35.000 - 14.000 BP
		finaal	vanaf 14.000 BP
	mesolithicum	vroeg	vanaf 9500 v. Chr.
		midden	8 ^{ste} millennium v. Chr.
		laat	7 ^{de} en 6 ^{de} millennium v. Chr.
		finaal	5 ^{de} millenium v. Chr.
	neolithicum	vroeg	5300 - 4400 v. Chr.
		midden	4400 - 3700 v. Chr.
		laat	3700 - 3000 v. Chr.
		finaal	3000 - 2000 v. Chr.
metaaltijden	bronstijd	vroeg	2000 - 1800 v. Chr.
		midden	1800 - 1100 v. Chr.
		laat	1100 - 800 v. Chr.
	ijzertijd	vroeg	800 - 500 v. Chr.
		midden	500 - 250 v. Chr.
		laat	na 250 v. Chr.
Romeinse tijd		vroeg	1 ^{ste} eeuw
		midden	2 ^{de} en 3 ^{de} eeuw
		laat	4 ^{de} eeuw
middeleeuwen		vroeg	5 ^{de} tot 9 ^{de} eeuw
		volle	10 ^{de} tot 12 ^{de} eeuw
		laat	13 ^{de} tot 15 ^{de} eeuw
nieuwe tijd			16 ^{de} tot 18 ^{de} eeuw
nieuwste tijd			19 ^{de} en 20 ^{ste} eeuw

Dit chronologisch kader is bedoeld ter oriëntatie. Er werd gekozen voor algemene tijdvakken om niet de indruk te wekken dat culturen in kalenderjaren kunnen worden gevat. De jaren voor 10.000 BP zijn uitgedrukt in 'jaren geleden' of jaren BP (before present = 1950). De jaren na 10.000 BP zijn uitgedrukt in jaren voor of na Chr.